

Mag. Art. LANGE IRÉN
(Németország):

A MAGYAR NYELV SAJÁTOSSÁGAI HAGYOMÁNYTÖRŐ
LINGVISZTIKAI SZEMSZÖGBŐL

**Előadás formájában elhangzott Nyíregyházán, 1999. szeptember 25-én,
a Magyar Tudományos Akadémia Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei
Tudományos Testületének VIII. Tudományos Ülésén**

Tisztelt Hölgyek és Urak!

Bizonyára Önök is ismerik “a magyar nyelv lelkisége, szellemisége“ fogalmat, de várhatóan ugyanolyan zavarba jönnének akkor, ha ennek definícióját kérném, mint az eddig megkérdezett magyar szakos tanárok.

Pedig valahol itt kellene elindulni azon az úton, ami segít megindokolni, miért terjedt el nemzetközileg is az a nézet, hogy a magyar nyelv és nép – minden eddigi hivatalos rokonutatósi álláspont ellenére – valahol határozottan egyedülálló és eredeti. Számos kísérlet mutatja azt a törekvést, hogy erre végre kielégítő magyarázatot leljünk. A ma hivatalosan oktatott finn-ugor rokonítási elmélet ugyanis, hiába vannak kétségtelenül érvei, számos kérdést nyitva hagy, mert – mint ma már köztudott – a tudomány mai állása szerint antropológiailag és régészetiileg nem, és például hangtanilag, nyelvtanilag is csak részben támasztható alá.

És ez az a pont, ahol az én, újfajta, átfogó nyelv-szemléletmódom segítséget nyújthat, ha mások is bekapcsolódnak munkámba, – nem csak a magyar nyelv kutatásában. Úgy érzem, nem teszünk egy nyelvnek sem eleget, ha – mint a hagyományos nyelvészet – csak a nyelvészet határain belül gondolkozunk, és csupán külső jegyekre figyelünk, ami alatt az olyan részterületeket értem, mint például a nyelvtan, szókincs, etimológia, hangtan.

Ha így nem jutunk válaszhoz, más módon kell a nyelveket megközelíteni. Bár az eddigi kategóriáknak feltétlenül megvan a saját létjogosultsága és haszna, kicsit elvész mögötte az összkép, ami számomra a nyelvek lényegéhez, felfogásához, világszemléletéhez vezet, és amit csak úgy kaphatunk meg, ha interdiszciplinárisan gondolkozunk, túl az eddigi(,) lingvisztikai, filológiai, filozófiai és pszichológiai kategóriákon.¹⁾

Mert a nyelv több, mint csupán például hangtani, nyelvtani, bizonyos szókincsű rendszer. A nyelv gondolati, fogalomrendszer, ami miatt lett nyelvtana, szókincese olyanná, amilyen. Minden nyelvnek van egy külön, sajátos szellemisége, ami alatt szerintem nem – mint sokan hiszik – például a benne íródott irodalmat, hanem éppen azt az alapot kell érteni, ami következtében többek közt ez a rá jellemző irányban kifejlődött.

Ahogy igaz, hogy az ember alkotta a nyelveket, úgy igaz az is, hogy a nyelv is alakítja az embert – ha a megfordítás nem is egyenrangú. Ezért nem szabadna a nyelveket csupán abszolút értelemben, ebből az összefüggésből is kiragadva vizsgálni, hanem úgy is, mint megalkotói világának, de világnézetének is termékét, és egyben azt a tényezőt, ami későbbi tudat-, felfogás- és értékrendszerünket, sőt alapvető magatartásunkat is a bölcsőtől kezdve a legmaradandóbban befolyásolja, vetekedve a szülői-nevelői és általános hatásokkal.

Mint régész és komparatista indíttatású kutató, több nyelv tanára, fordító és tolmács, aki többszörösen is a nyelvekkel foglalkozom és (magyar állampolgárként) immár húsz éve élek Németországban, eredetileg a német és angol nyelv sajátos logikáját vizsgáltam. A magyar nyelv világszemléletével ennek háttérében kezdtem el foglalkozni. Természetesen másra - is - jutottam volna, ha más idegen nyelvek sajátosságaival konfrontálódtam volna ilyen módon. Az így feltűnt magyar logikai rendszer alapján azonban érdemes volt továbblépni és ennek megfelelőit keresnem az elismerten és nem elismerten rokonított nyelvekben is.

Természetesen itt munkámnak csak apró töredékét, megfigyeléseimet, következtetéseimet mindössze néhány példára szorítkozva tudom bemutatni.

Esszéisztikus, külföldieknek és magyaroknak szánt írásaimban persze részletesebb és alaposabb lehetek.

Annyi azonban ebben a szűk keretben is szemléltethető, hogy nyelvi jellemzőink egyszerre több szinten jelentkeznek és messzemenően következetes és logikus egészet alkotnak, míg ez az elismerten, vagy nem elismerten rokonított nyelvekre – mint például a finn, török, japán – nem igaz, ezek náluk többnyire csak izoláltan bukkannak fel.

Emiatt – is – aligha tűnik ésszerűnek az a – helyenként már kifogásolt – nézet, hogy a magyar többnyire egy átvevő nyelv lenne.

Minden nyelvnek vannak előnyei, hátrányai, erős és gyenge oldalai. A következő három fejezetben a magyar egy-két kimagasló értékét, szépségét szeretném bemutatni.

1. SZELEKTÍV KÖZLÉSMÓD – LÉNYEGRETÖRÉS ÉS SZÚKSZAVÚSÁG

Kevés nyelv tud olyan lényegre törő és szűkszavú lenni, mint a magyar. Vizsgálhattam nyelvünket akármilyen szempontból, mindig ez volt a tanulság: egyszerre több tulajdonsága is igazolta ezt az észrevételt. Ezekből most csak néhányra szorítokozom:

1.1. AZ EVIDENCIA ELVE

1.1.1. A “van” mellőzése

Közismert tény, hogy a magyar mondatok állítmánya csak bizonyos körülmények között tartalmazza létigénk ragozott formáját, a “van”-t²⁾, és legszívesebben névszói vagy névszói-igei marad. Akkor miért hozom itt fel? Nos:

Ez akkor van így, ha kijelentő vagy kérdő módban, jelen időben, 1. szám 3. személyben beszélünk bizonyos valakiről/valamiről. Ilyenkor nem azt mondjuk, hogy “Az asztal kék van”, hanem csak azt, hogy “Az asztal kék”.³⁾ (A többi személy itt nem érdekes.) Ami nekünk itt, ha nem is új, nagyon fontos, az az, hogy a mondat alanya meghatározott. Mert ha az, akkor említéséhez tárgyi vagy elvi léte is kétségtelenül kapcsolódik, tehát: magától értetődő. Ha viszont az, akkor elhanyagolhatóvá is válik, annyira, hogy teljesen eltűnhet a mondatból!

1.1.2. Az elvárési norma és sajátos fenoménja

Az evidencián, magátólértetődésen van a hangsúly. Ami nyilvánvaló, arra nem kell szót vesztegetni.

Ennek a szellemnek másik okozata, mutatója az, hogy a magyar – hosszas vándorlásai során – arra is érzékenyen ügyelt, hogy főleg csak olyan fogalmakban bővítse szótárát, ami az eltérőt, szokatlant, stb. jellemzi. Erről érdemes, érdekes is, sőt, nem lehet eleget beszélni.

Így aztán a magyarban például a szép szónak sokkal kevesebb szinonimája van, mint ellentettjének, a csúnyának. Az okos - buta páros eltolódása az egyik legszélsőségesebb példa: míg az okosra azt mondjuk: értelmes, eszes, éles eszű, bölcs, lángeszű, a butára ugyanígy az első két, tetszőlegesen kiválasztott szinoníma-szótárt fellapozva, azoktól ihletten legalább 87 szót illetve kifejezést találunk!⁴⁾

Ez persze nem azt jelenti, hogy minden magyar vagy minden a magyaroknál szép és/vagy okos, hanem azt, hogy ebből indulunk ki: magától-értetődő, hogy ez az elvárési normánk.

Hogy ez tényleg így van és nem fordítva (tehát, hogy azért lenne ilyen egyenlőtlen az eltolódás, mert annyi csúnya és buta élne nálunk, hogy nem győznénk az újabb és újabb változatokra szavakat találni), egyszerűen több tényel is igazolható:

- A lét ige imént említett elhagyásának, a csupán névszói állítmánnyal való mondatszerkesztésnek lehetősége mutatja, hogy a magától-értetődőt igyekszünk elhagyni.
- A negatív jelzők irányába való eltolódás minden más, hasonlóan alapvető értékeket jelölő melléknévpárosunknál is megvan, ilyen például a jó - rossz, egészséges - beteg, ép - sérült, vidám - szomorú, jámbor - öntelt. Bár sokszor hasonló az eltolódás iránya más nyelvekben is, de aránya a magyarban szélsőségesebb (persze ez könnyű, mert a magyarnak eleve nagyon gazdag a szókincse). A magától értetődőt tehát módszeresen a minimumra szorítjuk.
- Ahol viszont nem jeleznek alapvető értékeket az ellentettek és nem köthető általános elváráshoz, azaz nem lehet természetesen alapvetően jónak-rossznak nevezni egyik végletet sem (lásd: gyors - lassú, széles - hosszú, alacsony - magas stb.), már nem érvényes ez az eloszlási arány. Ez fordítva igazolja a fenti mintát, hogy: azt kell kifejezni, ami nem magától-értetődő vagy nyilvánvaló, és ellentettek esetén kb. egy-forma arányban.

1.1.3. A többes szám redukciója

Ide tartozik még például az a bizonyos, fent említett tulajdonsága a magyarnak, hogy a többes számot jelző számnevek után (2, vagy több) a többes szám ragját kötelezőszerűen elhagyja: tehát nem azt mondja, hogy 1 nap - 2 napok, hanem 1 nap - 2 nap, sok nap.

Ebben ugyanazt, a fenti két pontot összekötő elvet követi: Ami evidens, tudni illik az, hogy a 2 (vagy több) az többes szám, annak külön jelzése számára redundáns, szócséplés.

Ezzel egyetemben világos az is, hogy csak ott szükséges a többesjel, ahol nem adunk semmi számszerű adatot ("Emlékezetes napok voltak. ").

1.1.4. Múlt idő leépítés

Végül az a tény is, hogy nagyanyáink még több múlt időt használtak, mint a mi nemzedékünk (egyet), ugyanezt a gondolkodásmódot támasztja alá. Az elhagyott múlt időket ismerjük is, értjük is még. De valamikor az utóbbi évszázadban - tehát ez a legfrissebb példa a fenti nyelvtendenciánkra(!) -, a mindennapi nyelvhasználat kiszűrte őket - sallangként. Hiszen bármely múlt időben is beszélünk valamiről, valamikor szükség van pontosításra, hogy mikorról beszélünk: tegnap, 2 éve, azelőtt, miután, stb. történt-e valami. Azzal viszont egyértelműsítjük a múlt időt, aminek - mert egy múlt idő azért elkel az érthetőséghez - takarékos nyelvünknek megfelelően a legrövidebb és legegyszerűbb változatát vetjük be: "- t".

1.2. LÉNYEGMEGRAGADÁS:

1.2.1. verbálisan a szórendben

Mi is evidens? Ami bizonyításra nem szorul, hanem nyilvánvaló.

Már 4-szer láttuk, hogy a magyar hajlamos a minimumra korlátozni azon dolgok leírását, amikből kiindul, illetve kiszűrni a szövegéből azokat a kifejezéseket, amik az alapvető logikához nélkülözhetetlenek.

Láttuk, hogy ezek, éppen kihagyhatatlanságuk miatt - az indogermánok számára paradox módon - nem ismétlendő/említendő részeit képezik annak, amit mondani akar. A magyar hallgató számára az ilyen dolgok említése, ismétlése felesleges, mert vagy unalmasnak tűnne, vagy – rossz esetben – úgy, mintha beszélgető társa kételkedne abban, hogy ő is képes nyilvánvaló dolgokat felfogni, magyarul: mintha sértegetnék.

Ami viszont nem magától értetődő de fontos, azt ereszkedő sorrendben közli. Tehát a leglényegesebb felől halad a leglényegtelenebb felé, kivéve, ha különös stilisztikai elemeket akar alkalmazni.

Ez épp úgy igaz az egyszerű és összetett mondatokra, mint nyelvünk más aspektusaira is:

1.2.2. a névírásban (lásd “Hungarian Notation“)

A magyar nyelv például a nevek felépítésében is lényegre-törő.

Ellentétben az indogermán nyelvekkel a magyar a megkülönböztető (mert a valószínűség szerint ritkábban ismétlődő és ezért fontosabb) családnévünket helyezi előre, amit emiatt vezetéknévnek is nevez.

Az azonosításra kevésbé alkalmas, mert gyakoribb utó- illetve keresztnéveket a vezetéknév mögé teszi (szöges ellentétben az indoeurópai vezetékek, utónév sorrendjével illetve fogalmával).

Annak, hogy a disztinktív kiemelése logikusabb és meggyőzőbb találmány, mint a fordított indogermán név-minta, két mutatója is van:

- Mára, a számítástechnika korában a programozók - északokból - világszerte áttértek az, egy magyar származású programozó után “Hungarian Notation“-nak elnevezett, a programozás áttekinthetőségét forradalmasító variáncsoportosító elvre, amitől a programozás nemzetközileg áttekinthetővé és könnyen érthetővé vált, pedig az lényegében csupán a magyar sorrendiség alkalmazása.⁵⁾

- Az egyre zsúfolódó tömeges, gépi nyilvántartások láttán az indoeurópaiak is felfedezték már a mindennapok számára is a magyar névsor ésszerűségét, jobb áttekinthetőségét. Elnevezték “korszerűnek”, írásban már el-elhagyogatták az előrehelyezett vezetéknev után korábban “az érthetőség kedvéért betűzött” vesszőt, és egyre gyakrabban használják köz- és élő nyelvükben is.

1.2.3. a számrendszerben

Nincs ilyen könnyű dolguk viszont részben ésszerűtlen, helytelen hangsúlyfektetésű szám-rendszerükkel, ami ugyanúgy a lényegtelenel tud egyik-másiknál elkezdődni, mint eredetileg a neveik. A 89-re például németül azt mondjuk, “kilenc és nyolcvan“, franciául meg azt, hogy “4-20-9”. Ez nyelvileg nem olyan könnyen módosítható.

Hát nem a legnagyobb érték a mérvadó egy mennyiségnél, összegnél?

A magyar mindig a nagyobb helyértékkal kezdi a szám megfogalmazását.

Ez melleleg a keltezésünkben is megmutatkozik.

1.3. FIGYELEMTERELÉS:

1.3.1. szerkezetileg, verbálisan

Szöges ellentétben a **Chomsky** által leírt indogermán szövegszerkezettel, ahol a leglényegesebb információ a mondat végére kerül ⁽⁹⁾, a magyar nyelv minden gondolat-felépítésnél a fent említett lényegmegragadási logikát alkalmazza.

Kérem, ezen a helyen tekintsenek el attól az állítástól, hogy a mondat leglényegesebb tagja az állítmány lenne. Továbbá az állítmány mit sem ér megfelelően előkészített szövegkörnyezet nélkül.

A magyar mindig úgy szerkeszti mondandóját, hogy az evidens dolgokat – a másik edzett és osztatlan figyelmét elvárva és tudva – meg sem említi, vagy csak különleges esetekben utal rájuk, s a nem evidens információknál a leglényegesebb felől halad a leglényegtlenebb felé.

1.3.2. és akusztikailag az intonációban

Még a hanglejtése is ugyanezt a szellemet sugallja. Szemben a közismerten “éneklő” indogermánokéval a magyar hanglejtés alapvetően lineáris jellegű, leegyszerűsítve: a magasból a mélybe tart. Ha belegondolunk, hogy a magas hangot általában élesebbnek érzékeljük, és úgy érezzük, messzebb hord, hangosabb, jobban érthető, hallható, mint a zöngés, mély hang, ami általában ráadásul még halkabbnak is tűnik a magasnál, akkor látjuk, hogy az akusztikailag jobb érthetőségtől haladunk a rosszabb felé. Tehát tökéletesen kísérik hangunkkal is a lényeges közléstől a lényegtelen felé haladást.

A magyar ember, fenti hozzáállásával óhatatlanul - legalább nyelvileg - abban a szellemben nevelkedik, hogy odafigyeljen a másik mondandójára, aminek minden apró hangja, hang-emelése, ragja is jelentékeny és messzemenően pontos. Ugyanakkor ügyel arra, hogy ne "fárassza túl" hallgatósága összpontosító képességét illetve türelmét, mert - bár végig erőteljesen artikulál - rendesen minden fontos dologgal azonnal "kirukkol", és olyan tömören, ahogy csak lehet.

A "csevegést" nyelvi megegyezés szerint későbbre hagyja, ha meg csak a legfontosabbakra volt ideje, mégis (majd) minden fontos adatot közölt.

A magyar tehát a legmesszemenőbben lényegre törő. Nyelvünket az evidenciában való gondolkodásmód szabályszerűen áthatja, verbális magatartása a lényeges-lényegtelen dolgokkal szemben módszeres. Ha csak kevés időnk is akad, adatközlésünk szempontjából nem veszünk sokat.

Nyelvünket nagyon tömör és gyors információcserére edzették. Meggyőződésem, hogy ennek a gondolati hierarchiának kialakulásához elődeink alapvetően nagyon jó megfigyelő és rendszerező képességén kívül lovas életmódja is jelentősen hozzájárult. Ez a fajta kommunikáció bizonyos helyzetekben - gyors helyváltoztatás, ütközet stb. - közben, ugyanis nagyon előnyös, de szükséges is, mert energiatakarékos, idő híján létfontosságú, akár élet-halál kérdése is lehet.

2. TULAJDONSZEMLÉLET

Érdekes jellemzője a magyarnak (de a finnek, töröknek is) a tulajdonnal szembeni hozzáállása. Az indogermán haben/have stb. ige és segédige megfelelő hiányában, a kényszeredett hatású "birtokol" szó helyett alázatosan nézi azt, amit a Teremtőtől kapott. Mint aki érzi, tudja, hogy ez csak kölcsön van: neki csak "van valamije".⁷⁾

Az ilyen hozzáállás láttán a materialista beállítottságú indogermán megzavarodik. Életét és gondolkozását átható viszonyait, létének lényegét kifejezni tűnő értékeit (németül van egy olyan mondás, hogy "Hast du was, bist du was", jelentése: "Ha van valamid, vagy is valaki, azaz nem akárki") nem tudja egy az egyben megértetni velünk. (A "Nem a ruha teszi az embert" szólásunkkal ellentétben pedig azt mondja: "A ruha teszi az embert" (Kleider machen Leute).

3. HOLISZTIKUS VILÁGSZEMLELET – LÉNYEGRETÖRÉS ÉS SZÚKSZAVÚSÁG

Minden nyelv tükrözi alkotói felismeréseit a lét összefüggéseiről is. A mai magyar ezt a legmesszemenőbb következetességgel, egy 3-tagú gondolatsorban teszi, amiben a többé-kevésbé kapcsolódó finn és török csak részben követi, így azonos jelenségeik nem tűnnek meggyőzően saját szellemi terméküknek. A japán látszólag végig velünk tart, de kizárólag alakilag, nem logikailag, mert ez a nyelv nem ismer többes számragot illetve esetet, így ennek logikai értékelése nem hasonlítható.

Így nyugodtan előrebocsáthatom, hogy a mai magyar nyelv egyedülállóan bölcs holisztikus világnézete miatt, - nem csak a többes számot használó nyelvek közül.

3.1. A NEMISÉG EGYSÉGE

Az indoeurópai nyelvekről közismert, hogy különbséget tesznek a nemek közt. Míg maga a felosztás alapvetően még valamennyire ésszerűnek tűnhet, használata következetlenségéről egész köteteket lehetne írni. A példalózást inkább egészen kitöröltem a szövegből, tapasztalt nyelvészek számára bizonyára felesleges lenne.

A magyar nem osztja az élőlényeket három nemre: embereknél egy spártai “ő”-t használ (mint a finn, török, japán, sőt a sumer is), az állatokra, dolgokra, fogalmakra meg a névelő 2 formáját (a, az).

Persze tud képzővel (király/királynő/-né), vagy külön szóval (mén, kanca stb.) a nemekre utalni. Ahol értelme van a különbségre felhívni a figyelmet, megteszi, de a nyelvtani megosztásnak nem látja értelmét.

Joggal. Ez a felfogás mindjárt több szempontból is kedvezőbb:

- nyelvileg (egyszerűség),
- biológiailag (egymás nélkül a férfi és a nő nem tud szaporodni), de
- társadalmilag is (kiegészítő szerepek, vérmérsékletek, erősségek).

Beható fordítói és indogermán ajkúaknak való nyelvtanári gyakorlatomból számtalan példát tudnék itt felsorolni azt bizonyítandó, hogy ez igaz, és hogy – attól függően, melyik indogermán nyelvről van szó – a sok-nemű nyelviségben egy összefüggő elbeszélésben az elvárt egyértelműséggel szemben hamarabb és nagyobb zűrzavar keletkezik visszautalások és pontosítások nélkül, mint az egynemű magyarban, de a legjobb esetben sem nyerni semmit a nemi osztatlansággal szemben.

George Orwell 1984 c. regényében veti fel egyes szavak szelektív, tudatos eltüntetésének horderejét. Folyamatosan új, egyre kevesebb szóból álló szótárak készítéséről van szó, azzal a hátsó szándékkal, hogy a vezető réteg a polgárokat

észrevétlenül, az egyre újabb és újabb kiadásokból egy-egy politikailag brizáns szót törölve lassan megfossza az önálló gondolkodás eszköztől. Akinek nincs szava bizonyos fogalmakra és nincs módja ezekről tudomást szerezni, az a legjobb esetben is csak sejtheti, hogy van valami más is, amire még nincs fogalma, de kifejezni nem tudja, és ezért revolúcióra nem tud szervezkedni, idővel talán észre sem veszi, hogy embertelen helyzetbe került...

Megfordítva az ő ötletét igaz azonban az is, hogy ha a nyelv a nemeket hím, nő és semlegesre osztja, tehát csoportosít, akkor az ember él is ezzel a lehetőséggel - minden téren. A csoportosítás viszont vonzza az egyik a másik elé (vagy mögé) sorolását, a klasszifikálást, az osztályozás pedig a diszkriminációt: A három nemmel operáló nyelvek országaiban a nőknek általában még ma is nehéz helyzetük van és még a "fejlett" német ajkú szomszédoknál is igazán rászorulnak az ún. emancipációra, mert képzettségük, teljesítményük dacára sokszor súlyosan hátrányosan kezelik őket munkahelyükön és társadalmilag. Utóbbira tán a legszélsőségesebb példa a svájci nők választójogának története...

Hogy viszont a magyarok, történelmünk során mindenütt igyekeztek mindkét nemet (a körülményektől függően) egyenrangú félként kezelni és tisztelni, míg más, szintén egy nemet használó népekre ez nem egyformán igaz, az valószínűleg valahol azzal is összefügg, hogy nyelvünkben az egységben való gondolkozás többszörösen, hiánytalanul észlelhető, lásd a további két pontot.

3.2. TÖMEGES KÉPZŐDMÉNYEK

Nyelvünk az olyan képződményeket is egységként fogja fel, amelyekből több, mint kettő van: Ilyen például a köröm, a haj, a szőr...

A magyar itt is abból indul ki, hogy nem hiába teremtetett ezekből több (hiszen egy hajszál sem nem melegít, sem nem véd karcolás vagy más ellen), s emiatt egy(ség)ként fogja fel ezeket is.

3.3. PÁROS SZERVEK?

Nem véletlenül használtam itt a kérdőjelet...

Kezdetben mindig hibát vétettem a németekkel való beszélgetéseim közben, ha az ún. páros szervek sérüléséről kellett beszélnem. Kiderült, hogy - a többes számot használó nyelvek közül - csak a magyar gondolkozik az ilyen szervekről (kéz, láb, szem, fül stb.) egységben, és mondja azt például egy amputáció után, hogy valaki féllábú.

Az indoeurópaiaknál, a törököknél, de még finneknél és a sumérban is (!!!) viszont az emberek egy lábúak maradnak. Azt mondják, hogy itt egy, meg ott egy az kettő, azaz egy pár, s ha egy elvész, marad még egy.

Mi azt tartjuk, hogy: ez az oldal, meg az az oldal egybe tartozik, - mert -

Elgondolkoztak valaha azon, miért is tekinti a magyar ember a páros szerveket nyelvében egynek? Jó, mert egységnek veszi. De miért?

A magyar nyelv itt is nagyon gyakorlatias, és rendkívül bölcs oldaláról mutatkozik: Mintha kórboncnoki és élettani eredmény alapján - látva a szerves összefüggés értelmét - alkotta volna kifejezésmódját: Mindig a dolgok végső célját, igazi (biológiai) funkcióját, és nem csak a közvetlen, szemmel látható benyomást fogalmazza meg.

Nem hiába “kétkimenetű” illetve egyfunkciójú “páros” szervek ezek(!):

Ha nincs két szemünk, akkor ugyan még élesen láthatunk azzal az egy megmaradttal, de térlátásunk károsul;

ha az egyik fülünk sérül, az irányhallásunk károsodhat, nem érzékeljük a sztereó hatást;

ha az egyik lábunkat elvesztjük, nem tudunk stabilan megállni, folyamatosan járni;

ha az egyik karunkat veszítjük, például nem tudunk ölelni már, csak karolni,

ha az egyik kezünket veszítjük, nem tudunk... stb., stb., stb!!!

Egységben az erő, az egyik oldal a másik nélkül már nem képes teljességében ellátni funkcióját: csökkent, fele értékű és képességű, - csakúgy, mint a férfi és a nő, vagy akár a magányos hajszál...

Most vessék ezt össze azzal, hogy az angolszász nyelv annyira nem jut túl a kimeneti oldali megfigyelésen és tekint a (végső) rendeltetésre, hogy ráadásul olyan szavakat is többes számba rak, mint például az olló, nadrág és szemüveg...!

Nem kell csodálkozni, hogy a magyarban a - valamilyenné tevés tulajdonságát kifejező, folyamatos (!!!) melléknévi igenévből keletkezett névszóval jelölt - **bölcsőnk**, amelybe anyanyelvünket - mint egyik legfontosabb jellemnevelő örökségünket - befektetik, közvetlenül összefügg a **bölcs** szóval, **anyanyelvünk** leglényegesebb jellemzőjével.

LÁBJEGYZETEK:

- 1) Megfigyeléseim különböző diszciplínák (nyelvfilozófia, szociolingvisztika, pszicholingvisztika, szemantika, komparatisztika) területeit érintik (lásd például: Humboldt, Herder, a 19./20. századi amerikai strukturális lingvisztika felismerései), de ezeken túlmenőek.
- 2) Kosztolányi Dezső szerint a "lenni" nem egészen helyes infinitívuma a "van"-nak, mert a jövőidejű "lesz" igéből vezetjük le, tehát jelen helyett jövőidejű főnévi igeneve, ellentétben a "van" "vanni" és "vóni" (=volni) jelen és múlt idejű főnévi igenevekkel ("Van kenyér? Vanni van, de nem adhatok. [...] Volt termés? Vóni vót. [...] Lesz holnap tojás? Lenni lesz, de az nekem kell. [...] Ez is arra vall, hogy a volna és lenne nem mindegy."). (Nyelv és lélek, Szépirodalmi könyvkiadó, Budapest, 1971, "Kis nyelvtan" c. fejezet, 70. o.)
- 3) A nyelvkedvelő íróval szemben (u.o.: "A magyar nyelv felfedezése" c. fejezet, 275. o.) azt tartom, hogy a magyar nyelvben a sima névszói állítmány igenis a "van" beleértéses elhagyásával keletkezett, erre utal legalábbis az ilyen állítmányok például jövő, illetve múlt időbe való helyezése: "Érdekes (-/volt/lesz)". Bizonyos esetekben (emphasis) használjuk is ezt az igét, például úgy, hogy "Van zöld asztalunk". Több asztalból válogathatunk, de akad közte egy zöld is. (Mihelyst a számnév állítmány: "Hány asztal van itt? Egy asztal van itt. -> Egy asztal. ->Egy.")
- 4) (Móra Ferenc: A magyar rokon értelmű szók és szólások kézikönyve, Ciceró, Budapest, 1907, 425. és 426. szinonimacsoport 1. bekezdése: első fokú megfelelők, 375.-376. o.): "Buta, ostoba, oktalan, dőre, balga, balgatag, badar, botor, oktondi, hülye, bárgyú, bamba, bibasz, buksi, bumfordi, együgyű, értetlen, fajankó, filkó, golyhó, gyámoltalan, gyengeelméjű, hájfejű, nehézfejű, üresfejű, tökfesű, fejetlen, korlátolt elméjű, hígvelejű, kába, korpaeszű, ködös eszű, kevés eszű, rövid eszű, szűk eszű, zápeszű, vízeszű, tompa eszű, ferde eszű, léhűtő, mamlasz, mafla, málé, mulya, tedd ide - tedd oda, sületlen, számár, tökfilkó, töksi, tökkelütött, pizma, tankó. Üres a felső hajlék; bangó a feje; hígan vagy on esze; feje lágyára esett; kevés van a sőtartójában; nagy pipájú, kevés dohányú; kevés a vágott dohányja; kevés a sütnivalója; kevés van az észtokban."

Ezt a sort egy további szinonimaszótárból még 17 szóval, illetve kifejezéssel tudjuk megtoldani: (O. Nagy Gábor - Ruzsiczky Év: Magyar szinonimaszótár, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1995. 62. o.): "Bugyuta, butácska, buti, butuli, butus, esztelen, fafejű, hígeszű, hóvízeszű, korlátolt, lassú felfogású, nehéz felfogású, süket, szellemtelen, tudatlan, tyúkeszű, vízfejű." Ezen felül találtam hirtelenjében még 8 további kifejezést: "Buta tyúk, buta liba, észlajos, hiányzik egy kereke, kevesebb van neki egy kerékkel, marha, számár, tök". Biztos

vagyok abban, hogy a teljes szókészlet ezzel a 87 kifejezéssel még nem merült ki.

- 5) Ez a magyar származású programozó együttműködött a világ legnagyobb szoftver-házának, a Microsoft nagysikerű termékének, a Windows-nak létrehozásában, és közben megalkotta az áttekinthető és ésszerű programozhatóság érdekében a variánsok lényegestől lényegtelen felé haladó csoportosítási módját, amit ma Hungarian Notation-nak hívnak a magyar nyelv bölcs információ-felépítése tiszteletére.

(Wolfgang Sommergut: Programmieren in C, Einführung auf der Grundlage des ANSI-C-Standard, Beck EDV-Berater im dtv, Basiswissen: 13.o.: Programmierstil (...) "Hungarian Notation", den vorteilhaften Einsatz des Preprozessors (...) gut lesbar und wartungsfreundlich. 35. o.: Die "Hungarian Notation hat mittlerweile weite Verbreitung gefunden, unter anderem ist sie auch bei der Programmierung für OS/2 zum Standard geworden.(...) 36.o.: Hungarian Notation: Konvention bei der Vergabe von Variablen- und Funktionsnamen. Jeder Name erhält ein Präfix, das den Datentyp der Variablen oder des Rückgabewerts einer Funktion beschreibt. 37.o.: "(...) und halten Sie sich am besten an die sogenannte Hungarian Notation.)

- 6) Ezt a késleltető felépítést mellesleg a német nyelv extrém hosszú mondatai esetében Mark Twain világhírű, A Connecticut Yankee at King Arthus' Court (Egy jenki Artúr király udvarában) c. regényében tüneményesen karikírozza.
- 7) Japánban mindkét kifejezésmód egyformán használatos!

MEGJEGYZÉS:

Lange Irén asszony szépen felépített, tartalmas, hazaszeretetet tükröző előadására számosan felfigyeltek az MTA Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Tudományos Testületének 1999. évi, VIII. Tudományos Ülésén, Nyíregyházán. Többen, mint ahányan az előadást a "Nyelvtudományok szekciójá"-ban végighallgatták, hiszen az Ülést követően, este, a - nemcsak finom borairól, hanem kőbányászatáról is méltán híres - Tállyán bonyolított társasági záróprogram során külön, mélyreható eszmecsere alakult ki a Németországban élő, anyanyelvét szenvedélyesen szerető, eszméi mellett meggyőződéssel érvelő kutató nézeteiről.

Magam is ekkor szereztem tudomást az előadásról, amely a magyar ember eredeti gondolkodás módját, a magyar nyelv sajátos, célszerű kifejezés módját, kimagasló értékeit tudományos igényességgel népszerűsítette, önbecsülésünkhöz adalékokkal szolgált. Mindennapjaink gyakorlata, szakmai tapasztalatunk azt mondatja, hogy a magyar nyelv védelmére és megbecsülésére korunkban nagyon nagy szükség van. Ehhez kívánván a magam szerény eszközeivel hozzájárulni, elkértem az előadás teljes szövegét, hogy szerencsés esetben e honlapra tévedő kedves Internetező is elolvashassa.

Ebbéli elhatározásomban megerősített és a honlapon való közlésre biztatott az általam régóta nagyra becsült, neves író-költő, akinek Lange Irén asszony tanulmányát - a nyelvtudományhoz nem igen értő emberként - előzetesen megmutattam.

Vissza a

[Noteszlapok abc-ben](#)

[Noteszlapok tárgykörönként](#)

tartalomjegyzékhez